

בטול תורה א' עזרשלב

שלב קול משה - "סוגיות"

[מחבר: יוסף משה]
 [תאריך: 1988]
 [מקום: תל אביב]

איתא ביומא (לילה ב') "תירי עני ועשיר ורשע באין לדין. לעני אומרים לו חפני מה לא עסקת בתורה, אם אומר עני הייתי וטרוד במזונותי, אומרים לו כלום עני היית יותר מהלל, אמרו עליו על הלל הזקן שכל יום ויום הי' עושה ומשתכר בטרפיק, חציו הי' נותן לשומר בית המדרש, וחציו לפרנסתו ולפרנסת אנשי ביתו וכו'. עשיר אומרים לו מפני מה לא עסקת בתורה, אם אומר עשיר הייתי וטרוד הייתי בנכסי, אומרים לו כלום עשיר היית יותר מרי אלעזר, אמרו עליו על רבי אלעזר בן חרסום שהניח לו אביו אלף עיירות ביבשה וכנגדן אלף ספינות כים, ובכל יום ויום נוטל נאד של קמח על כתיפו, ומהלך מעיר לעיר וממדינה למדינה ללמוד תורה וכו'. רשע אומרים לו מפני מה לא עסקת בתורה, אם אומר נאה הייתי וטרוד ביצרי, אומרים לו כלום נאה היית מיוסף וכו'. נמצא הלל מחיב את העניים, ר"א בן חרסום מחיב את העשירים, יוסף מחיב את הרשעים. כל באי עולם נחלקו לשלושה סוגים, וכל סוג נחבץ ונידון לעצמו, העניים אשר המצוה היא הגורם להם לביטול תורה, והעשירים, אשר הירווחה וטירדת הנכסים גורמות להם לביטול תורה, והרשעים הטרודים ביצדם ולכן מתבטלים מן התורה, וכל אחד מהם נשאל מפני מה לא עסקת בתורה.

והנה אעפ"י שידוע כי כל אחד נחבץ לפי דרגתו והכרתו, בכ"ז אנו רואים בענייננו כי הקטן והפחות ביותר נתבע כגדולי עולם, ומי לנו גדול מיוסף הצדיק והלל הזקן ור"א בן חרסום, והנהגתם הם מחייבת את כל העולם כולו בכל הדורות.

וכל כך משום שלימוד התורה הוא הכרח גמור לחיי נצח של כל אדם, וכחב הרמב"ם (פי"ז רוצח א') "וחיי בעלי החכמה ומבקשיה בלא תלמוד תורה, כמיתה חשוכין", ואם היה תלמוד תורה איזו מעלה גדולה בעלמא, הי' נחבץ כל אחד לפי הכרתו, א"ז מאחר שכל תלמוד תורה החיים כמיתה, הכל שוין לתביעה, כי התביעה היא, למה איבדת עולמך וחידך.

עני בא לדין, מהו אומר "עני הייתי וטרוד במזונותי", זו ודאי טענה היא, שאי אפשר לאדם בלא מזונות, וכמו כן הוא חייב במזונות אשתו ובניו. והתשובה על כך, "כלום עני היית יותר מהלל וכו'", שכל יום הי' עושה ומשתכר בטרפיק, (חצי דינר, רש"י), חציו הי' נותן לשומר ביהמ"ד, וחציו לפרנסתו ולפרנסת אנשי ביתו."

ושאל הגר"ם זצ"ל כמה ערכו של הטרפיק? וענה, חצי טרפיק הי' נותן לשומר ביהמ"ד, האם הי' שמע זה עשיר כקרח, בוראי שלא הי' אלא עני ואביו, ואעפ"י שקיבל מכל אחד חצי טרפיק נשאר אביון כמות שהי', ומיכן אתה למד

איזו מטבע קטנה היא, ובמה זה התפרנס הלל וכל אנשי ביתו כל היום. ק"ו למי שיש לו יותר מזה, (ואינו צריך ליתן חצי פרנסתו כדי ללמוד), שאין לו הצדקה לביטול תורה, והלל מחיב את העניים עד ביאת הגאולה.

עשיר בא לדין, מהו אומר "עשיר הייתי וטרוד בנכסי", ולכאורה קשה מה תשובה היא זו בבי"ד של מעלה? והאם זו סיבה להתבטל מן התורה, ובתור רעיון אמיתי יי"ל בכונת "טרוד הייתי בנכסי", דהיי' לעשות חסד וצדקה וצרכי מצוה והצלת הכלל. ועל כך עונים לו בשמים, "כלום עשיר היית יותר מר"א בן חרסום, שהיו לו אלף עיירות ואלף ספינות, והי' יכול לעסוק כל ימיו ושנותיו בהצלת העולם, ובכ"ז לא ביקש אלא תורה, והי' מהלך מעיר לעיר ומישיבה לישיבה ללמוד תורה, והוא עצמו די לו בנאד של קמח.

רשע בא לדין, מהו אומר "נאה הייתי וטרוד ביצרי", ונפלא הוא היתכן לומר תירוץ כזה בבי"ד של מעלה? וע"כ הכונה שלא הי' יכול לעמוד בנסיון שהי' יצרו תוקפן, (וככתוב "כי הוא ידע יצרנו זכור כי עפר אנחנו"). ועל כך אומרים לו "כלום נאה היית מיוסף", אין נסיון גדול כשל יוסף, ויוסף הצדיק מחיב את הרשעים הטרודים ביצדם.

על כל פנים אנו למדין מדברי חז"ל, כי מלבד הדין הכללי על המצות שכתורה, קיים עוד דין אחד ומיוחד על ביטול תורה, ובו נידונים כל העולם, ומפני שתלמוד תורה הוא שורש ועיקר כל התורה כולה, והוא מקור החיים וכמו שכתבאר.

ואין הדברים אמורים רק בביטול תורה כפשוטו, באדם שיושב ובטל מן התורה, אלא אף העוסק בתורה ושוקד על דלתותיה ימים כלילות, אם נמצא שהי' יכול להעמיק בה יותר ולהתגדל בתורה במדה גדולה יותר, אף הוא נתבע על ביטול תורה, והתביעה קשה ותמורה בכל חומר הדין.

תביא בסנהדרין (ס"ח א') "כשתלה ר' אליעזר נכנסו ר' עקיבא וחביריו לבקרו וכו', נכנסו וישבו לפניו וכו', אמר להם למה באתם, אמרו לו ללמוד תורה באנו, אמר להם ועד עכשיו למה לא באתם, אמרו לו לא הי' לנו פנאי, אמר להן תמיה אני אם ימותו מיתת עצמן, אמר לו ר' עקיבא שלי מהו (במה) תהא מיתתו, רש"י), אמר לו שלך קשה משלהן", פירש"י "מפני שלבך פתוח כאולם, ואילו שימשתי היית לומד תורה הרבה". וכמו שאמר ר' אליעזר כן הי', שהרי סדקו את בשרו של ר"ע במסרקות של ברזל כדאי בברכות (ס"א ב'), ובמנחות (כ"ט ב') אי' "שהיו שוקלין את בשרו במקולין" (מקום הקצבים), יסורים נוראים ובזיון המזעזע כל כך, וכל זה משום ש"לבך פתוח כאולם ואילו שימשתי היית לומד תורה הרבה". ובמי אנו עוסקים באדם שעליו אמר משה רבינו לפני הקב"ה, "ידבוננו של עולם, יש לך אדם כזה ואתה נותן תורה על ידי?" (מנחות שם), ואעפ"י כן כיון שהי' יכול להתעלות עוד יותר מהמדרגה שהגיע אלי', נעש ר"ע כאופן נורא.

(וכושרו של ר' עקיבא הי' כמו שפירש רש"י "מפני שלבך פתוח כאולם", ולא אמר לו ראשך פתוח כאולם אלא לבך, כי העליה בהר ד' בלב היא תלויי ולא בשום כשרון אחר, ומיכן עד כמה חשוב הוא לימוד המוסר למעלות התורה, שהרי

המוסר הוא תורה הלבבות).

ועונש חמור זה, הוא משום שהחטא בהחמצת ההתעלות אינו פוגע רק באדם באופן פרטי, אלא כל הכלל כולו נפגע ע"י כך, וכדאי בחולין (ע"א א') לאחר שאמר ר' יונתן לכן עזאי כיצד הי' ר' ישמעאל דורש את המקראות, נענה בן עזאי ואמר "ובלשון הזה אמר לו, חבל על בן עזאי שלא שימש את ר' ישמעאל", ופירש רש"י "חבל על בן עזאי, הפסד וחבלה היא בעולם, תלמיד ותיק כמותי אני בן עזאי שלא שימשתי את ר' ישמעאל". כלומר כל העולם נפסד ונחבל ע"י אי התעלות של הפרט, בעוד הי' באפשרותו ובכוחותיו להתעלות יותר ע"י עסק התורה ושימוש ת"ח.

ואותו בן עזאי שהי' גדול מכל חכמי דורו, כמו שאמר (בכורות נ"ח א') "כל חכמי ישראל דומין עלי כקליפת השום" וכו', ואף ר' ישמעאל בכלל זה, אפי' הכי כיון שראה בן עזאי דרך לימודו של ר' ישמעאל שהי' הוא מתעלה על ידו אילו שימש את ר' ישמעאל, התאונן מרה על שהחמיץ הדבר, וקבל על כך שכל העולם נפסד ונחבל ע"י כך, (ועיין במאמר "התעלות האדם" א' אמור תשל"א). וחייב מיוחד מוטל על בן הישיבה לעמוד בתורה ולהתעלות ככל אשר תשיג ידו, כדי שלא יגרום הפסד וחבלה לכל הישיבה ע"י התרשלותו בעסק התורה, ואחריות הכלל עליו, (וכבר נתבאר ענין זה במאמר "ולא ימס לבב אחיו" תשל"א). ויתר על כן, חייב כל בן ישיבה למסור וללמד לחביריו כל מה שהשיג בעמלו, וכמו שמצינו בגמ' (סוטה מ"ט א'), "שני ת"ח המהלכין בדרך ואין ביניהם דברי תורה, ראויין לישרף באש, שנא' "ויהי המה הולכים הלך ודבר, והנה רכב אש וגו'", טעמא דאיכא דבור, הא ליכא דבור ראויין לישרף", ופירש"י "ישל מנת כן בא הרכב אש עליהם".

אפי' ילמד כל אחד לעצמו אינו ניצול מעונש קשה, כי כפשוטו לא פסק פיהם של אליהו ואלישע מגירסא, אלא שבזה לא די, וצריך שיהי' ביניהם דברי תורה, ולא ידאג כל אחד לעצמו בלבד אלא לחבירו. עוד אי' שם "שני ת"ח הדריין בעיר אחת, ואינן נוחין זה לזה בהלכה, אחד מת ואחד גולה, שנאמר לנוס שמה רוצח אשר ירצח את רעהו בבלי דעת, ואין דעת אלא תורה, שנאמר נדמו עמי מבלי הדעת".

מחד גיסא ודאי ששניהם אשמים, ואין אחד מהם יכול להטיל את האשמה על ראש חבירו, על כן שניהם נענשים, והעונש נורא מאד. ומאידך גיסא אין שניהם אשמים בשוה, אלא אחד מהם האשם העיקרי והשני טפל לו, על כן ענשו של אחד מיתה והשני גלות.

מ"מ למדנו עד היכן החיוב מוטל עלינו לעסוק בתורה אחד עם השני, ולהיות נוחין זה לזה בהלכה, שע"י כן נמצאים כולם "מלמדים זה את זה ולמדין זה מזה", (כלשון רש"י סוטה שם).

וזוהי הדרך לקנין התורה, שכל אחד מקבל מחבירו אותה נקודה שיש בחבירו וחסרה אצלו, ואפי' הוא גדול מכל חבירו, וע"י ההשלמה שמשלימין זה את זה ריוח והנחה בעולם כולו. ומן העונש אנו דבין כמה גדול השכר עבור זה, כמ"ש "מדה טובה מרובה".

מאמר ד'

אהבת ד'

כתיב "ואתה קח (בראשית ו' כ"א), ופ הנאמר במצות ד' מיני בלבו, הן היום או מח כי מותר הדבר, לכן כלל וכלל. ומסיק שם יספיק כל אשר לנח כד ולכאורה סוף דמ גזל, אי' לא הי' מוט ובלבד שיטול ברשות, נצטוו לקחת ממה שיש הנס.

עוד דחוק לומר אחת משבע מצות שנצטו כן? ויתר על כן, גזל על הגזל, היתכן הדג עוד נראה להוסיף כולם מתים וממונים מי המבול" (בראשית מאמין שיבוא המבול יותר לו לקחת ממונים והנה זה ברור התורה מעידה "נח א אותו חז"ל לאברהם הוא שכל כך הי' נח שיאבד הקב"ה את עו ליחרב, וכדתנן באג לפניו, שכל הדורות שאמרו "נח מקטני דינס.

ואמנם אף הק ואף משהתחיל המבול